



O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING RIVOJLANISH TARIXI

Kadirova Donaxon Maxsatovna - *University of Management and Future
Technologies universiteti, S313-22- gurux talabasi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixi yoritilgan. Qadimiy davrlardan boshlab, ijtimoiy tarbiya oilaviy, diniy va jamoaviy omillar bilan uzviy bog‘liq holda shakllangan. Islom madaniyati, Temuriylar davridagi ta‘lim tizimi, ma‘rifatchilik harakati va jadidchilik oqimi ijtimoiy pedagogikaning taraqqiyotida muhim rol o‘ynagan. Jadidlar tomonidan amalga oshirilgan ta‘lim islohotlari zamonaviy ta‘lim tizimining asoslarini yaratishda muhim bosqich bo‘lgan. Maqolada ushbu tarixiy jarayonlarning ijtimoiy pedagogikaga ta‘siri tahlil qilinib, uning bugungi kundagi ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Ijtimoiy pedagogika, tarbiya, islom madaniyati, Temuriylar davri, ma‘rifatchilik, jadidchilik, ta‘lim islohoti, ijtimoiy muhit, pedagogik rivojlanish, zamonaviy ta‘lim.*

Kirish

Ijtimoiy pedagogika insonning tarbiyalanish jarayonini jamiyat bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganadigan fan hisoblanadi. U shaxsning jamiyatdagi o‘rni, uning ijtimoiy muhitga moslashuvi, shaxsiy va axloqiy sifatlarini rivojlantirish masalalarini qamrab oladi. O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning shakllanishi uzoq tarixiy jarayonlarga borib taqaladi. Ushbu sohaning rivojlanishida qadimiy tarbiya an‘analari, islom madaniyati, ma‘rifatchilik harakati va jadidchilik oqimi muhim rol o‘ynagan.

O‘zbek xalqi azaldan jamoaviy tarbiyaning ahamiyatini tushungan. Ota-onalar, mahalla oqsoqollari, ustozlar va butun jamiyat bolalarni tarbiyalash jarayoniga jalb qilingan. Tarixiy manbalarga ko‘ra, bolalar tarbiyasi nafaqat oilada, balki kengroq ijtimoiy muhit – jamoa, mahalla va ta‘lim muassasalarida ham amalga



oshirilgan. Shu sababli, ijtimoiy pedagogika qadimdan xalq tarbiyasining ajralmas qismi bo'lib kelgan.

Bugungi kunda O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivoji mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ta'lim islohotlari va davlat dasturlari bilan yanada takomillashmoqda. Ammo bu rivojlanish o'ziga xos tarixiy jarayonlarning mantiqiy davomi sifatida shakllangan. Ijtimoiy pedagogikaning ildizlarini va rivojlanish bosqichlarini o'rganish uning bugungi kundagi o'rnini to'g'ri baholashga imkon beradi.

Ijtimoiy pedagogikaning tarixiy ildizlari

Ijtimoiy pedagogika qadimiy davrlardan boshlab insonning tarbiyalanish jarayoni jamiyat bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatgan. O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning asoslari oilaviy tarbiya, diniy va axloqiy qadriyatlar, shuningdek, jamoaviy ta'lim tizimlariga tayanadi.

O'zbek xalqi uchun tarbiya nafaqat shaxsiy masala, balki butun jamiyatning ishi hisoblangan. Qadimgi davrlarda bolalar otalaridan hunar o'rganib, onalaridan esa uy ishlari va axloqiy qadriyatlarni egallagan. Shu bilan birga, jamiyat a'zolari yoshlarni milliy an'analar va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda faol ishtirok etgan.

Islom dini o'zbek xalqining tarbiyaviy qarashlariga katta ta'sir ko'rsatgan. Islom axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim o'rin egallab, ta'lim-tarbiyani inson hayotining ajralmas qismi sifatida belgilagan. Qur'on va hadislarida bolalarga nisbatan mehribonlik, ularga ta'lim berish, adolat va insoniylik tamoyillariga asoslangan tarbiya berish targ'ib qilingan.

Shuningdek, VIII-IX asrlarda Markaziy Osiyo hududida islom ilmlari rivojlangan, madrasalar asos solingan. Bu maskanlarda nafaqat diniy bilim, balki dunyoviy fanlar ham o'rgatilgan. Jumladan, mashhur olimlar – Al-Farg'oniy, Ibn Sino, Al-Beruniy ilm-fan rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Ularning asarlarida insonning ijtimoiy tarbiyasiga oid g'oyalar ham o'rin olgan.

Amir Temur va temuriylar davrida ta'lim va tarbiya davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Temur tomonidan tashkil etilgan madrasalar yosh avlodga ilm berish bilan birga, ularni jamiyat uchun foydali shaxs sifatida shakllantirish vazifasini



bajargan. Mirzo Ulugʻbek ilm-fanning rivojiga katta eʼtibor qaratib, yosh olimlarni qoʻllab-quvvatlagan.

Temuriylardan keyingi davrlarda ham ijtimoiy tarbiya muhim ahamiyat kasb etgan. Xiva, Buxoro va Qoʻqon xonliklarida madrasalar va maktablar faoliyat yuritgan. Ushbu taʼlim maskanlari ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishida muhim rol oʻynagan.

Maʼrifatchilik harakati va jadidchilik

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Oʻzbekistonda maʼrifatchilik harakati va jadidchilik oqimi shakllandi. Bu davr ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishida burilish nuqtasi boʻldi.

Maʼrifatchilik harakati XIX asr oxirida Rossiya imperiyasi tarkibida boʻlgan Oʻzbekistonda paydo boʻldi. Bu davrda jamiyatda savodsizlik yuqori darajada boʻlib, eski maktab va madrasalardagi taʼlim zamonaviy hayot talablariga javob bermas edi. Shunday sharoitda ilgʻor ziyolilar jamiyatning rivojlanishi uchun taʼlim tizimini yangilash zarurligini tushunib yetdilar.

Maʼrifatchilar zamonaviy bilimlarni oʻrganish, fan va texnologiyalarni rivojlantirish tarafdori edilar. Ular maktablar tashkil etib, yoshlarni ilm-fan va kasb-hunar egallashga targʻib qildilar. Bu jarayonda Furqat, Muqimiy, Hofiz Sheroziy kabi adiblar va ziyolilar xalqni ilm olishga chorlovchi asarlar yaratganlar.

Jadidchilik harakati va taʼlim islohoti

Jadidchilik harakati XX asr boshlarida maʼrifatchilikning mantiqiy davomi sifatida shakllandi. Jadidlar zamonaviy taʼlim tizimini rivojlantirishga katta eʼtibor berib, yangi usul maktablarini ochdilar.

Jadidlarning asosiy vakillari quyidagilardan iborat edi:

Mahmudxoʻja Behbudiy – “Rohbari najot” asarida taʼlimning jamiyat taraqqiyotidagi oʻrni haqida fikr yuritgan. Munavvarqori Abdurashidxonov – Toshkentda jadid maktablarini ochgan. Abdulla Avloniy – “Turkiy Guliston yoxud axloq” asarida axloqiy tarbiyaning ahamiyatini yoritgan. Jadidlar taʼlimni isloh qilish orqali yosh avlodni ilimli, maʼrifatli va zamonaviy fikrlaydigan insonlar sifatida



tarbiyalashga intildilar. Ularning faoliyati O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga ulkan hissa qo'shdi.

Xulosa

O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixi uzoq davrlarni o'z ichiga oladi. Qadimiy tarbiya an'analaridan boshlab, islom madaniyati, ma'rifatchilik va jadidchilik harakatigacha bo'lgan bosqichlar ijtimoiy tarbiyaning shakllanishiga asos bo'lgan. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida ijtimoiy pedagogika sohasiga katta e'tibor qaratilib, yosh avlodni tarbiyalash va jamiyatga moslashuvchan shaxs sifatida shakllantirish yo'nalishida izchil ishlar olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O'quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o'qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Педагогик faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakllantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.